

מהותה של התפילה

דברים לשולחן שבת משיעורו השבועי של הרב שניאור אשכנזי

ב"ה, גיליון מס' 47 | פרשת ואתחנן | י' מנחם אב תשפ"ו

"ואדם אין לעבוד את האדמה". רש"י מבאר שלא היה מי שיכיר בטובתם של גשמים ויתפלל עליהם. האדמה הייתה זקוקה למים, העננים היו מוכנים - ובכל זאת לא ירד גשם, משום שהקב"ה קבע מנגנון: אין קבלת שפע בלא תפילה שקדמה לו. ומכאן המקנה: לא החיסרון יוצר את התפילה, אלא היעדר התפילה יוצר את החיסרון.

את אותו העיקרון אנחנו מוצאים גם במיקומה הגיאוגרפי של ארץ ישראל. ארץ ישראל היא ארץ חקלאית שאין לה מקורות מים עצמאיים - מצב ייחודי באזור כולו. במצרים עולה הנילוס ומשקה, לבנון מקבלת מים מהרריה, רק אצלנו החקלאות תלויה כל כולה בגשם היורד משמים. אך אין זו נחיתות אלא בחירה: ה' בחר עבורנו את הנקודה הפגיעה ביותר, משום שבה בדיוק מוכרחים להרים עיניים למעלה. ארץ שאי אפשר להסתדר בה לבר היא ארץ שבה זוכרים להתחבר לקב"ה.

פרשתנו נפתחת בתחינתו של משה רבנו להיכנס לארץ: "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור". הקושי בפסוק הוא במילה אחת - "לאמור". בכל התורה כולה משמעות המילה הזו ברורה: לומר לאחרים. "וידבר ה' אל משה לאמר" - כלומר, מסור את הדברים הלאה. אך כאן משה הוא המתפלל, והוא פונה כלפי מעלה. למי בדיוק הוא אומר? מה יש כאן להעביר הלאה?

המדרש משיב תשובה שהופכת את התחינה הפרטית של משה למצווה של דורות: "אמר רבי עזריה: לאמר לדורות, שיהיו מתפללין בשעת צרה, שהרי אע"פ שנאמר למשה 'לא תעבור את הירדן הזה' - התחיל מתחנן".

כאן הקושי רק מתחדד. משה ידע היטב שהגזירה נחתמה בשבועה, ושבועה אינה נסוגה. הוא התפלל ולא נענה. ואת הכישלון הזה, דווקא אותו, הוא מוריש לנו כהוראה? מה טעם ללמד את הדורות תפילה שלא הועילה?

תפילה חדשה

הגמרא אומרת: "העושה תפילתו קבע - אין תפילתו תחנונים", ואחד הפירושים ב"קבע" הוא שאינו מחדש בה דבר. רש"י: "שהיא אותה תפילה של אתמול". חסידים למדו מכאן הוראה מעשית: "מנהג חסידים הראשונים שהיו מחלקים התפילה לכמה חלקים. זאת אומרת שההתבוננות בעניינים ובכוונת פירוש המלות היו מחלקים לכמה ימים, באופן שבמשך כשבוע או שבועיים היו גומרים פירוש המלות פעם אחת וחוזר חלילה". א"כ, גם אם איננו מסוגלים להחזיק את הראש מרוכז לאורך כל התפילה. די לבחור בכל יום קטע אחד - מזמור, ברכה, אפילו שורה - ולהבין את פירוש המילים שלו. ובמשך הזמן מקיפים כך את התפילה כולה.

אנו קוראים את הפרשה בסמיכות לימי בין המצרים, כשארץ ישראל זקוקה שוב לרחמים. קרוב לאלפיים שנה מתפללים על הגאולה ועדיין לא נענינו - וזו בדיוק הטענה שמשה בא לענות עליה כשהוריש לנו את תפילתו שלו, זו שלא נענתה. הרווח הגדול ביותר של התפילה הוא התפילה עצמה: עצם העובדה שיהודי עזב לרגע את הרופא, את הבנקאי ואת המוסכניק, ונזכר מי מנהל את המציאות. מילוי הצרכים הוא רווח נוסף. ומי שאינו מפסיק לבקש - בקשתו האחרונה תהיה זו שתפתח את הדלת.

התפילה כמטרה

התשובה היא שהנחת היסוד שלנו בדבר מהות התפילה מוטעית. אנחנו מניחים שתפילה היא אמצעי - בקשה שנועדה להשיג תוצאה, וממילא אם התוצאה לא הגיעה, האמצעי נכשל. אך התפילה איננה אמצעי כלל. היא עצמה התכלית. בקשת הצרכים אינה מטרת התפילה אלא הפתח אליה: החיסרון הוא הכלי שבאמצעותו האדם מגלה שהוא תלוי, מרים את עיניו ונזכר מי בעל הבית של המציאות. לכן משה מוריש דווקא את התפילה שלא נענתה - משום שבה מתגלה במלוא העוצמה שערך התפילה אינו תלוי בתשובה שהתקבלה.

הדבר מפורש בנוסח שאנו אומרים כמה פעמים ביום בברכה אחרונה: "בורא נפשות רבות וחסרונן". אנו מברכים את הקב"ה על עצם בריאת החיסרון. לא על מילוי - על קיומו. כי אילו לא היינו חסרים דבר, לא היינו פונים אליו לעולם, והיינו הופכים לישויות אטומות ומסתפקות בעצמן. החיסרון הוא הקריאה, לא התקלה.

ואדם אין

את הצורך בתפילה, התורה קובעת כבר ביום השישי לכריאה. בפרשת בראשית נאמר שלא ירד גשם על הארץ, והטעם:

שאלות לדיון משפחתי

שאלות לילדים:

1. מה אתם עושים כשאומרים לכם "לא"?
2. למה כדאי לבקש ולא רק לחכות?
3. מה הכי חשוב לכם לבקש מה'?
4. למה טוב שאנחנו צריכים עזרה?
5. מה קורה כשמבקשים משהו הרבה זמן?

שאלות לבוגרים:

1. מתי ביקשתם משהו שוב ושוב בלי לקבל, ולמה המשכתם?
2. מה עדיף - בקשה שנענתה או קשר שנבנה?
3. איך נראה אדם שלא חסר לו כלום?
4. מה מרוויח מי שמבקש גם כשברור שהתשובה לא?
5. מה עושה לכם התחושה שאתם תלויים במישהו?

סיפור לשבת

בלילה עברה פלוגת חיילים בעיר והם התפזרו בין בתי התושבים לשנת לילה. כיון שביתו של החסיד היה הגדול בעיירה, המפקד ואנשי השלישות ישנו בביתו. בבוקר הם עזבו את העיר ולאחר שהתרחקו, המשרתת גילתה כי הם שכחו בביתם את הכספת של היחידה. אחרי שבועיים שב בעל הבית לעיר והיא סיפרה מה שקרה. הוא לקח את הכסף, נסע לטשרנוביל והניח את הקופה על השולחן. "הנה הכסף שהרכי תבע לקבל".

הרכי החזיר לו את הכסף ואמר: "הכסף הזה שלך. הסיפור פשוט: ראיתי משמים כי הנך אמור לזכות בהצלחה כלכלית, אבל הייתה בעיה: אתה לא מבקש ברכה כלכלית ומי שלא מבקש לא מקבל. נאלצתי להסיר את פני ממך כדי לגרום לך להתפלל ולקבל את המגיע לך".

הצדיק רבי מרדכי מצ'רנוביל, מראשוני אדמור"י החסידות, נהג להסתובב בין העיירות ולערוך 'שולחן' עם חסידיו. במשך הזמן נוצר דפוס קבוע בו התארח בשבתות קבועות בעיירות קבועות אצל חסיד עשיר קבוע. מעשה בחסיד שאצלו נהג הרכי להתארח בשבת מסוימת והוא החל להתכונן לקראת הגעת הרכי. באמצע השבוע הופיע הגבאי בביתו והודיע כי הרכי דורש סכום עצום של 10,000 זהובים בשכר ההתארחות אצלו.

החסיד נדהם, הסכום לא היה קיים בעולם המושגים שלו. ביום שישי הופיעה השיירה המלכותית והרכי צעד לבית אחר. אבל התפשט בביתו. למרות שהיה איש צנוע, הרים את העיניים וזעק לראשונה בחייו: אנא ה', עשה שאזכה בפרס הגדול בפis.

חלפו כמה ימים ואותו חסיד יצא מהעיר לרגל מסחרו.